

Основні категорії етики

Лекція

Етика як наука про мораль

Етика є філософською наукою, яка вивчає і досліджує природу, сутність, виникнення, розвиток, структуру, функції моралі та її прояви в різноманітних сферах діяльності.

Її головні завдання полягають у тому, щоб раціонально обґрунтувати мораль, її природу, місце і значення в розвитку людини і суспільства, показати та проаналізувати історичні форми моральності, висвітлити функції та механізм моральної регуляції, розкрити сутність і структуру моральної свідомості тощо.

Специфіка етики як науки про мораль виявляється у:

- наявності особливого предмета досліджень, яким є мораль;
- особливих методах дослідження, які стосуються вивчення громадської думки та узагальнюють психологічні особливості людини та суспільства;
- способі свого вираження та застосування комунікації (понятійний апарат та термінологія).

Головним предметом етики є мораль. Тракткування моралі, виокремлення її своєрідності та призначення визначають зміст етики

У системі даної науки вирізняють:

- етичну аксіологію,
- деонтологію (проблеми обов'язку і належного),
- генеалогію моралі,
- історичну етику,
- соціологію моралі,
- професійну етику.

Етика як наука не лише вивчає, узагальнює і систематизує основні принципи та норми моралі, що функціонують у суспільстві, але й сприяє виробленню таких моральних уявлень, котрі максимальним чином відповідають історичним потребам, сприяючи цим удосконаленню людини та суспільства.

Мораль як специфічний спосіб регулювання поведінки людей

Мораль:

- практично-оцінний спосіб ставлення людини до дійсності, що регулює поведінку з точки зору принципового протиставлення Добра та Зла;
 - сукупність вимог, норм, принципів до поведінки людини, її ставлення до інших людей і до себе;
 - реальне явище, що виступає основою для людських вчинків;
 - система мотивацій поведінки людини;
 - ціннісно-сміслове ядро культури.
-

Мораль – це явище, якому притаманні такі ознаки:

- суспільний характер (виникає тільки в суспільстві);
- джерелом моралі є потреба людини жити в суспільстві;
- мораль – об'єктивне явище, не залежне від волі людини;
- мораль виражає інтереси суспільства, панівних у ньому соціальних груп (верств, каст, класів);
- мораль – специфічний тип регулювання відносин людей;
- мораль є одним із способів погодження (гармонізації) індивідуальних і суспільних інтересів;

- нормативний характер;
- імперативність викладу моральних норм;
- специфіка механізму регулювання поведінки людини;
- специфіка санкції (совість і громадський осуд);
- призначення моралі полягає у підтриманні та захисті єдності й цілісності спільноти.

Функції моралі

- 1. Гуманістична.** Мораль створює орієнтир людяності, повертає людині цілісність.
 - 2. Регулятивна.** Оскільки мораль є особливим способом впливу на поведінку людей, вона регулює поведінку як окремої людини у всіх сферах її життєдіяльності, так і різних соціальних суб'єктів, суспільства загалом.
 - 3. Виховна.** Здійснюється через формування особистості, розвиток її самосвідомості, морального самовдосконалення. Мораль привчає людину дотримуватись правил гідної поведінки, виховує здатність керуватися ідеалами добра, істини, прекрасного.
-

4. Комунікативна. Як засіб комунікації, ритуалізована мораль (етикет) вчить, як зустрічати людей і як проводити, як їх вітати тощо.

5. Пізнавальна. У моральній свідомості світ уявляється крізь призму добра та зла, обов'язку та відповідальності. Пізнання життя, вибір власного шляху здійснюються з позицій моральних критеріїв зусиллями особистості.

6. Світоглядна (ціннісно-орієнтаційна). Моральна свідомість виводить людину на вищі моральні цінності, на поняття сенсу життя. Це уявлення про призначення людини, мету життя, щастя, гідність, що орієнтують її на втілення цих цінностей у лінії поведінки.

Етичні категорії

У категоріях етики відображено найбільш істотні сторони моральних явищ, у яких синтезовано історично сформовані значення морального знання. Вони є центральною ланкою пізнавальної діяльності у сфері моралі, визначаючи все різноманіття нормативно-оцінної моральної діяльності людей.

Категорії етики – це засадничі поняття, які відбивають найважливіші сторони й елементи моралі. Категорії етики об'єктивні за змістом і суб'єктивні за формою (тобто об'єктивний зміст може по-різному оцінюватися залежно від використання інтелектуального розвитку особистості, моральної культури, життя тощо).

Усі категорії етики є і категоріями моральної свідомості.

Класифікація етичних категорій

- а) **категорії моральної свідомості** – добро і зло, сенс життя, обов'язок, відповідальність, справедливість, моральний ідеал, щастя;
- б) **категорії моральної самосвідомості** – честь, гідність, совість, сумління, розкаяння, сором;
- в) **категорії етичної діяльності** – вибір, свобода вибору, свобода волі, вчинок, мета і засоби діяльності (моральний аспект), мотив і результат діяльності (моральний аспект);

г) **категорії моральних відносин (категорії етичного спілкування)** – відкритість і замкненість, толерантність, повага, пошана, співчуття, співстраждання, милосердя, любов;

д) **структурні категорії моралі** – моральна норма, моральна цінність, моральний принцип, чеснота, добродієність, порок, імператив, оптатив (спрямованість на досягнення блага), взаємність та ін.

Добро та зло

Добро і зло є найширшими етичними категоріями, в яких найбільш повно відображається зміст етичного знання. Тому і саму етику нерідко визначають як науку про добро і зло.

Добро є позитивною вселюдською цінністю, тісно пов'язаною з уявленням як про ідеал людини, так і про суспільний ідеал; воно наповнює життя людини сенсом і ніколи не може бути засобом для досягнення якоїсь мети.

Зло як категорія етики відображає негативні риси індивідуального і суспільного життя та стосунків між людьми.

Під моральним злом можна розуміти все те, що має негативне значення для людини і суспільства, заважає об'єднанню людей, шкодить гармонізації їх стосунків. Виразами морального зла є насильство, злочинність, агресивність, підступність, зрада тощо.

«Парадокс добра та зла» полягає в тому, що і добро, і зло однаковою мірою характеризуються такими спільними ознаками і мають:

1. **Загальний універсальний характер**, тому що під їх «юрисдикцію» підпадають і людські відносини, і ставлення людини до природи й світу речей.

2. **Конкретність і безпосередність**: «добро» й «зло» – терміни з історичною основою, залежні від реальних, конкретних суспільних відносин.

3. **Суб'єктивність**:

– вони не належать до об'єктивного світу, а діють у сфері людської свідомості й відносин, оскільки «добро» й «зло»

– терміни не лише ціннісні, але й оцінювальні;

– різні речі, події, суб'єкти можуть мати неоднакові трактування добра та зла;

– те, що для однієї людини об'єктивно є добром, для іншої може бути злом.

4. Відносність:

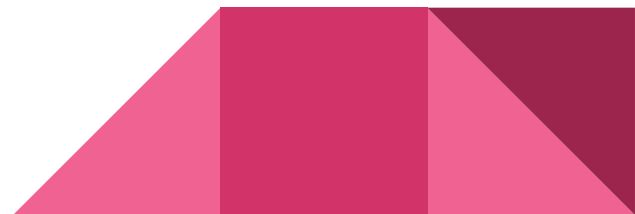
- відсутність абсолютного добра та зла в реальному світі (вони можливі лише в абстракції або ж у потойбічному світі);
- зло в одних умовах і відносинах може з'являтися у вигляді добра, в інших умовах і відносинах – злом;
- у процесі розвитку те, що було злом, може перетворюватися в добро, й навпаки.

5. **Єдність і нерозривний зв'язок:** добро та зло не існують як окремі феномени. Причому в міру своєї відносності добро містить у собі елементи зла; зло припускає наявність добра.

6. **Єдність добра й зла** – це єдність протилежностей: вони не лише взаємодоповнюються, але й взаємовиключають одне одного.

7. **Взаємовиключення** обумовлює постійну боротьбу добра та зла, що є, таким чином, способом їх існування, тому що ця боротьба не може завершитися остаточною перемогою жодної зі сторін.

Сенс життя

Серед категорій моральної свідомості важливе місце займає категорія сенсу життя. Корисно пошукати сенс життя в самому житті, але напевно, не варто зрівнювати прояви життя і його зміст (суть).

У філософському контексті життя – це буття. Життя цінне само по собі, можна навіть сказати, що це – абсолютна цінність, яка, однак, теж може втратити ціну, коли життя просто перетвориться на «суєту суєт» і не отримає морального виправдання.

Сенс життя тісно пов'язаний з головною **метою життя**, яка є сталою, істотною, такою, що виражає докорінні інтереси особистості, стосовно якої усі інші проміжні життєві завдання служать засобом.

Мета життя – провідний орієнтир життєвої діяльності, що пов'язує останню з ідеалом особистості. І саме в цій своїй якості мета життя близька до поняття сенсу життя. Але не тотожна йому. Визначення мети життя – один із способів усвідомлення його сенсу. Злиття ідеалу і мети надають життю людини сенс.

Сенс життя не дається, не задається, його треба вибрати, утвердити, довести, якщо людина свідомо прагне його пізнати.

Сенс життя – це шлях до досягнення мети, заради якої витрачаються розумові зусилля, час, спрямовуються фізичні та духовні сили.

Не можна стверджувати, що сенсів життя є стільки, скільки людей. Етику цікавить те спільне, що відображає сенс людського життя загалом. Та й кожна людина, обираючи життєвий шлях, сенс, орієнтується на загальне уявлення про сенс людського життя, хоч і не копіює його.

Совість, гідність та честь

Совість треба розуміти як таку категорію етики, що характеризує здатність особистості здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати свої моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і виробляти самооцінку своїх вчинків; одне з виражень моральної самосвідомості особистості. Вона проявляється як у формі раціонального усвідомлення морального значення скоєних дій, так і у формі емоційних переживань.

Гідність – внутрішня морально-етична категорія, що означає самоповагу людської особистості. Воно є невід'ємною частиною особистості, її вродженою властивістю ставитися до себе з повагою, незважаючи на те, як таку особистість сприймають і оцінюють інші члени суспільства.

Як моральна категорія гідність – основна цінність, яка дозволяє особистості шанобливо ставитися до себе і, як наслідок, до інших. Суспільство гідних людей – це мета розвитку кожної держави. Гідність вселяє людині впевненість у своїх силах, у своїх справах і вчинках. У результаті людина досягає гармонії внутрішнього «я» із зовнішньою позитивною оцінкою суспільства.

Честь – така етична категорія, у якій відображається визнання соціального і морального значення людини для суспільства та інших людей з урахуванням її соціального статусу, роду діяльності й моральних заслуг. Якщо гідність – це моральне ставлення до самого себе, внутрішнє визнання, самоповага, то честь означає зовнішнє визнання, оцінку людини з боку інших. Варто акцентувати на тому, що честь людини визначається її особистими заслугами, працею, мірою людяності. Власне, в цьому і полягає суть «честі» як етичної категорії. Честь пов'язується із суспільною оцінкою і визнанням моральних заслуг і чеснот людини як представника певної спільноти і як виконавця конкретної соціальної ролі, діяльності (лікаря, військового, працівника органів внутрішніх справ тощо).

